

Пишу > Матко Ботић, Филип Јовановски и Радивоје Динуловић

Бијенале сценског дизајна – исто или другачије, након шеснаест година?

О наградама **BiSD 2022** за Сценски дизајн у позоришту

Живимо у времену у којем на сцени напоскон можемо рећи готово све, али само уколико нам то о чему говоримо дозволе продукцијски оквири. Умјесто некадашње идеолошке (ауто)цензуре, у театрима у регији превладава принцип тржишне саморедукције, рецесијски дисциплинираног одбацивања “сувишног” баласта, како би барем на тренутак свој умјетнички балон задржали у зраку, међу облацима. *Казалишће није само мјесто тежких тијела, него и реалној окуљања*, упозорава театролог Ханс Тис Леман. Али у тој радости реалног окупљања, тијела нису једина тешка ствар.

Проводна нит свих представа у натјецатељском програму овогодишњег Бијенала јест широко схваћена стратегија отпора, помоћу које театар заслужује свој сценски идентитет, свим недаћама у инат. Без обзира на очите статусне, прорачунске или естетске разлике међу њима, свака је представа у овогодишњем програму снажан заговор за тезу о казалишту као *Gesamtkunstwerk*-у, свеобухватној умјетности у којој се без питања *како*, не може почети одговарати на, суштински примарно,

питање *зашто*. Посебно је интригантно ишчитавати слојевите нијансе свеprisутне тежње за посвећеним просторима игре; бритке, као жилет оштре редатељске концепције, маштовите драматуршке диверзије, снажно ауторско и изведбено заједништво, све је то отворило *проспект проспектору* и алкемичарски стварало нешто ни из чега. Сценски дизајн је, као и прије споменута тијела, такођер тежак, у дословном и пренесеном значењу. Натјецатељски програм *Бијенала* непрекидно нас је подсјећао како је та тежина интегралан и пресудно битан дио умјетничког чина. На крају крајева, *о чему говоримо кад говоримо о сценском дизајну?* О органској сржи изведбене цјелине или о необавезној надградњи на редатељско – глумачки *Mitspiel*?

Критериј по којем је жири одлучивао о наградама слиједио је заједничку унутрашњу логику одабраних представа; сценски дизајн у њима схваћен је прије свега као заједнички ауторски и извођачки став, а тек потом као збир разнородних умјетничких доприноса. Признања која понајприје хонорирају скупно осмишљену ауторску позицију у обликовању сценског дизајна

тако препознају превладавајуће естетске тенденције, које програмаатски раде на замућивању интермедиијалних граница у склапању цјелине.

Драматуршки гледано, цјелокупна селекција зорно свједочи о грозничавој потрази за сувременим изведеним материјалом, који, очито је, више готово никад није класичан драмски текст. Ауторско постдрамско казалиште, документарни театар, радикалне надградње античког наслијеђа, редатељске адаптације прозе, поетизирани рецитали, обраде литературе за дјецу и тек покоја представа устављена према чврсто одређеном драмском дјелу. Сувремена сценска лица и даље *траже своја аушора*, откривајући све зачудније просторе у којима се та потрага одвија, што изравно утјече на парадигме обликовања сценског дизајна.

При крају овог увода, треба нешто рећи и о тематским преокупацијама награђених представа. Сваки похваљени рад пажљиво ослушкује било сувремености; заједнички називник свима им је немилосрдно копање по интими појединца, која је схваћена као једина истински битна тема у овом тренутку. Донедавно незаобилазан политички театар, осликан широким дискурзивним замасима, у данашњем расцјепу између глобалне пандемије и потенцијалног свјетског сукоба може изгледати као самозадовољна стилска вјежба. Неизљечиве напуклине у психичком здрављу појединца, љубав као *жеља која се разбија о пошребу* те класични романи прочитани као поособљени горки низ партикуларних судбина средишње су тематске преокупације награђених представа, и све показују у истом, индуктивном смјеру. Од појединачног, ка опћем. Важно је споменути како споменуте етичке и естетске тенденције, као и критерије избора жири није постављао као априорне захтјеве, већ их је излучио као посљедице темељите анализе свих одгледаних представа. Рад на процјењивању квалитете казалишних чинова схваћен је као дијалогски процес, без унапријед одређених категоријалних увјета. Жири је своје дјеловање схватио

по узору на наук архитекта Богдана Богдановића; мање као науку, више као *гнозу*.

* * *

Жири је дјеловао у саставу: Радивоје Динуловић, архитект (Београд, Нови Сад), Филип Јовановски, архитект, сценограф и визуални умјетник (Скопље, Битољ), те Матко Ботић, драматург, театролог, глзбеник и казалишни критичар (Загреб, Сплит). Све одлуке донесене су једногласно.

Велика награда (*Grand Prix*) *BiSD 2022* додјељена је ауторском тиму представе *Čriček in temačni občutek* Туна Телегена (*Toon Tellegen*), у режији Иване Ђилас и продукцији *Slovenskog narodnog gledališča, Nova Gorica*

Представа *Čriček in temačni občutek* живи је подсјетник како амбијенталност као пожељна особина театарског чина није резервирана за сценске изведбе у неказалишним просторима. Позорница казалишта у Новој Горици, наиме, необично је уска и висока; више усправни портрет, него водоравни пејзаж. Ауторски тим награђене представе тој архитектонској задатости прилази отворено и комуникативно; умјесто уобичајеног сценског промета по водоравној оси, сав мизансцен разиграно се пење и спушта по ординати, показујући тако висок ступањ амбијенталне уклопљености у непромјењиве параметре простора за игру. Новогорички *Čriček* прије свега *вјерује у систем*; ријетко је која регионална представа тако бешавно спојила сва своја изражајна средства у јединствени механизам, у којем је готово немогуће проматрати индивидуалне умјетничке доприносе. Разгранати простор игре сценографкиње Саре Сливник и сценског сликара Васје Кокеља тако је незамислив без сновитог видео материјала Весне Кребс, а споменути видео до пуног изражаја долази тек суптилном *chiaroscuro* игром обликоватеља свјетла Игора Реметеа, те потентним надопуњавањима с духовитим, погођено помакнутиим костимима Јелене Проковић. Слојевита визуална слика надопуњава се за-

Из представе **Ана Карењина**, фото: Ана Кашћелан

водљивом звучном кулисом; Јожи Шалеј као глзбеник те Мурат као *foley* умјетник и синкронизатор, а обојица као шармантни вокални солисти предано су допринесли изградњи помакнутог сценског свијета. Но, велика награда Бијенала није словенској представи припала (само) због маштовито замишљеног и беспријекорно изведеног аудиовизуалног система: редатељица Ивана Ђилас (уз помоћ драматурга Марка Братуша и духовите, утилитарне кореографије Маше Кагао Кнез) тај добро угођени сустав испуњава филигрански изграђеном глумачком игром и зачудном постдрам-

ском фактуром. Редатељица и драматург у познатој низоземској књижи за дјецу препознају *знаке времена* и проналазе посве једноставну, али бремениту структуру која својим бритким егзистенцијализмом једнако успјешно комуницира с публиком сваке доби. Телегенова аналитичка параболоа о психичком здрављу тако је постала поетски повишено и друштвено одговорно сценско дјело, које се, без обзира на то да ли у гледалишту сједе новогорички ученици или жири *Бијенала*, гледа као истинска *драма нашег времена*.

Награда *ViSD 2022* за сценски дизајн представе у цјелини додијељена је ауторском тиму представе *Крваве свадбе* Федерика Гарсије Лорке, у режији Игора Вука Торбице и копродукцији Српског народног позоришта, Нови Сад и *ЈУ Град шеаџар*, Будва

Опис признања које награђује *сценски дизајн представе у цјелини*, наглашавајући цјеловитост и заокруженост умјетничке визије, већ по самој дефиницији упућује на Торбичино мајсторско читање Лоркина поетско-драмског веза. Редатељ се, наиме, првенствено усредоточује на синтетичко промишљање укупности књижевног предлошка, стварајући беспријекорно заокружену цјелину. Оно лемановско питање, које двоји је ли у сувременом театру (драмска) напетост више уопће напета, резонира кроз читав комад; више узбудљиви поетски рецитал него упризорење драмских сукоба, *Крваве свадбе* одмичу се од уобичајених акварела јужњачких страсти и мелодраматских конвулзија. Основни градивни елемент у фрагилној сценској конструкцији јест ритам; истиче се беспријекоран редатељски осјећај за бешавне пријелазе међу сценама, помно слагана акустичка драматургија *примијењене* гласбе Владимира Пејковића, те сценографски *tour de force* Бранка Хојника, који тек с неколико пажљиво одабраних елемената, уз помоћ погођено стилизованих костима Јелисавете Татић Чутурило постепено ствара сценску магију присподобиву снази Лоркине поетске имагинације. Будванско-новосадска представа амбициозан је покушај успостављања врлог, *новој чиишања* добро познате драмске лектире, чији се сценски дизајн издваја из остатка селекције несумњивом квалитетом својих саставница, али и унутрашњом драматургијом развоја акустичких и визуалних елемената сценске игре.

Посебна награда *ViSD 2022 (ex aequo)* додјељена је ауторском тиму представе *Браћа Карамазови* по роману Фјодора Михајловича Достојевског у режији Оливера Фрљића и продукцији Загребачког казалишта младих, Загреб

Посебна награда додјељује се за креативно прожимање сценског дизајна с просторним задатостима казалишне позорнице

Загребачка *Браћа Карамазови* заправо су двије одвојене представе, с различитим драматуршким и изведбеним кључевима, али су обје смјештене у исти сценографски, костимографски, свјетлосни и акустички оквир, који увјерљиво ради за заједничку ствар, стварајући засебан естетски свијет, видљив и прије него што препознатљива *фрљићевска* етика дође у први план. Сценограф Игор Паушка умјесто да омеђи простор игре, дојмљиво ослобађа цијели огромни сценски потенцијал *Зекаемове* дворане Истра, чији *horror vacui* није само визуална компонента представа, већ важан елемент угођаја обају изведби. Фрљић са сурадницима Достојевског надахнуто чита као сан, кошмар, халуцинацију; експресионистичку игру у којој нам је разграната фабула *погваљена* као псеудореалистички оквир. И други визуални елементи пажљиво потпомажу кошмарну атмосферу сценских призора, по принципу који би се могао окарактеризирати ликовном иначицом гротовскијеве *vie negative*; као што се сценски простор расплињава умјесто да се чврсто одреди, тако и расвјетна тијела, у изнимно успјелом дизајну свјетла Марина Франколе, умјесто да су скривена у висинама, функционирају као дио сценографије, нанизана по боковима сценског простора. Бочна и подна расвјета готово увијек остављају глумачка лица у полусјени, а атмосфери придоноси и пажљиво одабрана *sfumato* гласбена подлога (у избору самог редатеља), која *куха* испод дијалогских сцена, толико чујно да је сваки њезин изостанак снажан казалишни знак. Напосљетку, ту су и изнимно духовити, мајсторски осмишљени, драматуршки функционални костими Здравке Ивандије Киригин; дуго се у некој регионалној представи није могло извући толико информација и сугестивних подражаја из костимографске поставке. Сви ти градивни елементи дизајна у *Зекаемовој* Истри функционирају као органска цјелина, користећи архитектуру и аку-

тику театарске дворане као посебно наглашену, додану вриједност.

Посебна награда *BiSD 2022 (ex aequo)* додјељена је ауторском и извођачком тиму представе *Ана Карењина* по роману Лава Николајевича Толстоја у режији Мирка Радоњића и копродукцији Краљевског позоришта *Зетски дом*, Цетиње и Драмског студија *Празан њросџор*, Подгорица

Посебна награда додјељује се за креативно заједништво ауторског и извођачког тима, схваћено као пресудни градивни елемент сценског дизајна

Мирко Радоњић, Илија Ђуровић. Сања Вујисић, Александар Гавранић, Павле Прелевић. Хана Растодер, Илија Гајевић, Лина Лековић. Ана Кашћелан и Павле Симоновић. Ива Мијановић, Марија Бацковић, Лав Толстој. Није нимало случајно што образложење посебне награде започиње набрајањем имена укључених у процес настанка представе. Осим односа између особа које носе та имена, наиме, у представи готово да и нема ничег другог. Празан простор. Оборужана својим тијелима, искуствима, мишљењима и страховима, та невелика група људи успјела је на тек неколико квадрата изградити велику представу, цијело вријеме говорећи искључиво из себе, за себе и о себи. Аутор романа, један од ријетких с пописа који није особно присутан на изведбама, у тој представи није заступљен као лектирни класик, већ као потицатељ на дијалог, инспиративан творац прозног предлошка којег је ауторски и извођачки колектив, умјесто да га драматизира, успјешно посвојио. У нешто више од четири сата трајања, представа садржи и покоји садржајни вишак, сценску незграпност и драматуршку недоследност, те ни у којем смислу није *pièce bien faite*, али креативно заједништво које еманира из изведбе чини је цјелином далеко важнијом од пуког зброја властитих естетских саставница.

Из представе **Браћа Карамазови**, фото: Марко Ерцеговић

Из представе **Крваве свадбе**, фото: Срџан Дорошки